

УДК 378.147

А.В. Стегалюк,

викладач
Херсонського
політехнічного
коледжу
Одеського
національного
політехнічного
університету

О.В. Шкарбуль,

викладач
Херсонського
політехнічного
коледжу
Одеського
національного
політехнічного
університету

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОГО ЗАСВОЄННЯ ЗНАТЬ

А.В.Стегалюк, О.В.Шкарбуль.

Використання методів проблемного навчання на заняттях української літератури як запорука ефективного засвоєння знань. У статті зосереджено увагу на актуальності питання використання методів проблемного навчання в умовах сучасної освіти. Робота містить теоретичні відомості про види проблемного навчання. Подано уривки занять, де практично реалізується вищезазначена тема.

A.V. Stegalyuk, O.V. Shkarbul.

Using the methods of problem-based learning in the classroom Ukrainian literature as a guarantee of effective assimilation of knowledge. In the actuality of problematic education studies methods in the modern education is considered. The given paper contains theory about kinds of problematic studies. There are also abstract of lessons where mentioned topic is used.

Розвиток сучасної системи освіти змушує шукати нові методики навчання, тому що вони безпосередньо пов'язані із загальними процесами, що відбуваються у суспільстві, тенденціями розвитку людства тощо. Залежно від визнання пріоритетності суспільних чи індивідуальних інтересів формуються та чи інша філософія освіти, практика організації навчально-виховного процесу в цілому.

Практика навчання у вищих навчальних закладах освіти та психолого-педагогічні дослідження вже давно довели необхідність повністю відмовитися від уявлень про навчально-виховний процес як процес повідомлення і передачі інформації.

Накопичення знань у їх традиційному розумінні певною мірою втрачає своє значення як мета навчально-виховного процесу. Роль сучасного викладача не в тому, щоб ясніше, зрозуміліше, ніж у підручнику, повідомити студенту інформацію, а в тому, щоб стати постановником певної навчальної проблеми, організатором пізнавальної діяльності, у якій головним суб'єктом у системі «викладач-студент» стає саме студент. Цим вимогам повинна відповідати адекватна педагогічна технологія, тобто галузь знання, що включає методи, засо-

би навчання, теорію їх використання для досягнення цілей, опис та регламентацію дій. У певній мірі вищеназаним вимогам відповідає проблемне навчання, основна мета якого полягає в забезпеченні активного ставлення студентів до оволодіння знаннями, інтенсивного розвитку їхньої статутної діяльності та індивідуальних творчих здібностей.

На протязі багатьох років традиційне навчання будувалося таким чином, що студент сприймав інформацію на перших двох рівнях сприйняття - розпізнаванні та відтворенні. Іншими словами прагнув відповісти на запитання "що?" і "як?" Значно рідше він виходив на третій рівень сприйняття - розуміння, яке передбачає запитання "чому?"

Цій умові відповідає проблемне навчання, яке розглядається як один з дієвих засобів вирішення таких складних задач, як розвиток розумових здібностей, пізнавальної активності, самостійності та творчого мислення.

Суть проблемного навчання зводиться до створення такої ситуації, яка змушує студента, спираючись на отримані знання, самостійно шукати рішення. Але такі ситуації не виникають самі, а стають результатом дидактичної майстерності викладача. І майстерність полягає в тому, щоб проблема являла собою якусь життєву ситуацію, привернула увагу студентів, зверталась до їх інтересів та досвіду. В кожній проблемі, ситуації, задачі повинно бути щось невідоме. Найбільш суттєвою рисою проблемного знання є не постановка запитань, як думає більшість викладачів, а створення навчальних проблемних ситуацій. Викладач тут виступає як сценарист, режисер і вихователь.

Головна особливість проблемного навчання - пошукова, дослідна діяльність студентів. При цьому знання не даються в готовому вигляді, а ставиться проблема для самостійного вирішення. В проблемному навчанні виділяють навчальну проблему, проблемні ситуації, задачу і запитання.

Навчальна проблема не тотожна науковій проблемі, її особливість у тому, що її рішення відоме науці, але невідоме студенту. Головною ознакою навчальної проблеми є наявність суперечливої інформації або ситуації.

Залежно від ролі в навчальному процесі проблеми поділяють на:

1) основні — на початку роботи викладач ставить основну проблему заняття (тему), яка активізує пізнавальну діяльність студентів щодо всього матеріалу заняття. Нерідко це єдина проблема, розв'язання якої забезпечує успішне вивчення всієї теми;

2) допоміжні — основна проблема інколи непосильна для самостійного розв'язання, тому викладач ділить матеріал на частини і ставить допоміжні проблеми. Це дає змогу не лише поетапно вирішувати проблему, а й формує самостійність.

Щодо способів розв'язання виділяють такі проблеми:

1) фронтальна — проблема, яку ставлять перед усією аудиторією і вирішують зусиллями всіх студентів;

2) *групова* — вирішується окремою групою студентів. Групи можуть розв'язувати одну загальну або кожна свою окрему проблему;

3) *індивідуальна* — проблема, яку ставить сам студент або викладач, але, як правило, вирішує студент самостійно.

Проблемне навчання — один із засобів розвитку розумових сил студентів, їх самостійності та активності, творчого мислення. Воно забезпечує міцне засвоєння знань, робить навчальну діяльність захоплюючою, оскільки вчить долати труднощі.

Важливий компонент проблемного навчання — проблемна ситуація, тобто ситуація, для оволодіння якою студент або колектив мають знайти й застосувати нові для себе знання чи способи дій.

Проблемні ситуації створюють різними способами.

З точки зору педагогічної практики заслуговує на увагу підхід до класифікації способів створення проблемних ситуацій Г.Г. Богомазова [7]. Таких способів він виділяє сім:

1. *Ситуація несподіваності* створюється при ознайомленні студентів з явищами, висновками, фактами, які здивовують, захоплюють своєю незвичайністю, вважаються парадоксальними.

2. *Ситуація конфлікту* виникає при наявності протиріч:

а) між можливим теоретичним способом розв'язання задачі, який знайшли суб'єкти учіння на основі своїх знань та неможливістю його практичного використання;

б) між практично отриманим результатом (відомим фактом) і нестачею тільки предметних знань для його теоретичного обґрунтування;

в) між життєвим досвідом студентів, їх побутовими поняттями і уявленнями та науковими знаннями.

3. *Ситуація припущення* створюється в тих випадках, коли існування будь-якого закону, явища, теорії тощо розбігається з отриманими раніше знаннями, або треба довести справедливність будь-якого припущення. При цьому висловлюється припущення про можливість існування деякої нової закономірності або явища з притягненням студентів до дослідницького пошуку.

4. *Ситуація заперечення або спростування* створюється в тому випадку, коли студентам пропонують довести хибність деякої ідеї, припущення, висновку, проекту, спростувати антинауковий висновок тощо.

5. *Ситуація невідповідності* виникає в тих випадках, коли життєвий досвід, поняття та уявлення, які стихійно сформувались у студентів, вступають в протиріччя з науковими даними.

6. *Ситуація невизначеності* створюється тоді, коли учням пропонують завдання з недостатніми або зайвими даними для отримання однозначної відповіді. При цьому учень повинен визначити нестачу (надлишок) даних, потім ввести додаткові умови (відкинути зайві).

7. *Ситуація вибору* - створюється у випадках, коли пропонується обрати правильний розв'язок із ряду можливих і відомих їм та обґрунтувати свій вибір

Вдало створена проблемна ситуація є важливою ланкою наступного засвоєння студентами знань проблемним шляхом, що складається з таких етапів:

1) організація проблемної ситуації (педагог - створює проблемну ситуацію, студент - усвідомлює суперечності у навчальному матеріалі, який вивчається);

2) формулювання проблеми (педагог - організовує обміркування проблеми та її формулювання, студент - формулює навчальну проблему);

3) індивідуальне або групове вирішення проблеми суб'єктами учіння (педагог - організовує вирішення проблеми, формулювання гіпотези, студент - висуває гіпотезу, яка пояснює досліджувану навчальну проблему);

4) використання засвоєних знань у теоретичній та практичній діяльності (педагог - організовує узагальнення результатів попередніх дій і використання здобутих знань на практиці, студент - аналізує отримані результати. Формулює висновки, використовує їх у практичній діяльності).

Особливого значення методи проблемного навчання набувають під час вивчення тієї чи іншої теми на заняттях української літератури, оскільки специфіка усвідомлення її полягає у неоднозначному ставленні читачів до певних подій і життєвих ситуацій, які описує автор художнього твору.

Приклад 1.

Перед студентами ставиться *проблемне запитання*:

«Чіпка – жертва життєвих обставин чи холоднокривний вбивця?»

(За романом Панаса Мирного та Івана Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»)

Тут наявна суперечність: з одного боку життя Чіпки від моменту його народження було сповнене несправедливих знущань над ним (нелюбов матері, глузування однолітків, втрата землі, постійні нестачі), які зробили його відлюдькуватим і жорстоким. Ці події викликають у читачів співчуття до нього. З іншого боку, намагаючись довести всім свою «правду», герой у своїх вчин-

ках не зупиняється ні перед чим, навіть тоді, коли заради досягнення мети вимушений вбити цілу родину. В кінці твору Чіпка – бездушний вбивця, рука якого не зупиняється навіть перед немовлям. Виникає дискусія. Студенти пропонують свої варіанти відповідей, які потрібно коментувати і системою запитань підвести їх до правильної відповіді. «Будь-які прояви жорстокості по відношенню до інших не можуть стати виправданням героєві. Зло має бути покараним.»

Приклад 2.

Навчальна проблема:

«Чи існувало б сучасне театральне мистецтво, якби в своїй історії воно не мало таку плеяду діячів?»

(До теми «Розвиток драматургії і театру кінця XIX століття»)

Вирішення цієї проблеми неможливе без досконалого вивчення кожної історичної постаті, яка мала вагомий вплив на розвиток театального мистецтва наприкінці XIX століття. У процесі знайомства з ними у студентів формується чітка позиція щодо того, наскільки вагомим є внесок кожного у створення українського професійного театру. Діяльність кожного окремого митця стала складовою частиною загального процесу створення театального мистецтва в Україні. Таким чином, сучасна драматургія і театр не можливі без тієї бази майстерності у зображенні образів і характерів, розкритті болючих тем і складних ситуацій, які стали класикою жанру.

Приклад 3.

Проблемна задача.

«З'ясуйте, чи міг би твір мати інший фінал. За якої умови?»

(За новелою М.Хвильового «Я(Романтика)»)

Події, описані у новелі, як правило, не залишають байдужими нікого. Головний герой, з його проблемою «роздвоєння особистості», викликає чимало емоцій і неоднозначне ставлення до себе. В душі героя вирує конфлікт. Він не може визначитися, що для нього важливіше -- почуття громадянського обов'язку чи звичайних людських стосунків. Все його теперішнє життя – боротьба з самим собою.

Для більшості читацької аудиторії фінал твору стає несподіваним, оскільки до останнього моменту залишається впевненість, що головний герой почує своє серце і у вирії подій подарує життя матері, але він обирає інший шлях.

В ході роботи над новелою студенти визначають основні причини такого фіналу твору. Шляхом аналізу з'ясовують, чому він не може бути іншим у контексті тогочасних історичних подій.

При такій постановці питання відкривається широке поле діяльності, роздумів та фантазії.

Таким чином, проблемна задача - це центральне поняття проблемного навчання, яке припускає наявність проблемної ситуації. Проблемне запитання - це вираз протиріччя між знанням та незнанням, спонукає до пізнання нового.

Створюючи проблемну ситуацію, ставлячи проблемне запитання, викладач, в першу чергу, викликає цікавість до нової теми, збуджує емоції. В процесі навчальної діяльності студенти відчувають в собі цілу гаму почуттів, чого немає при звичайній диктовці, при роботі на конспект. Психологічний ефект переживання в процесі навчання важко переоцінити. Відкриті відносини, взаєморозуміння, радість, репліка, іронія, живе народне слово - як ніякі інші прийоми активізують процес пізнання.

Література

1. Голубева М. О., Єгорова В. В. Порівняльний аналіз проблемного навчання та методу випадків і ситуацій //Наукові записки.
2. Голубева М. О. та ін. Робоча навчальна програма дисципліни «Основи педагогіки та психології», - К.: УАЗТ, 2002.—84с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посібник.- К.: Академвидав, 2004.-- 352 с.
4. Кобзар О.Б. Роль проблемного навчання в підвищенні якості підготовки фахівців// Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. - К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2002 . - Вип.27. - с. 34-42.
5. Марігодов В.К. Системний підхід до підготовки проблемної лекції// Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. - К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2007. - с. 10-17.
6. Пашкова І.О., Шивріна Т.І., Щербина О.І. Проблемна лекція - як її бачать у Київському медичному коледжі ім. П.І. Гаврося// Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. - К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2003- с.9-12
7. Ситуаційна методика навчання: український досвід. Збірник статей / Упоряд. О. Сидоренко, В. Чуба- К.: Центр інновацій та розвитку, 2001.-192 с
8. Ягупов В. В. Педагогіка: Навч. посібник.-К.: Либідь,2002.-560с.